

PERSPEKTIVA NĚMECKO-RUSKÉHO VZTAHU A ČESKÝ ZÁJEM

15. 1. 2019

ABSTRAKT

Německá politika vůči Rusku prošla od návratu Vladimira Putina do prezidentské funkce (2012) a agrese vůči Ukrajině (2014) zásadní změnou. Platí sice nadále, že se Německo Ruska nevzdá. Berlín tedy např. aktivizuje kontakty na pracovní úrovni. Trvá nicméně normativní rozchod a incident v Kerčské úžině ukázal limity německého/evropského vlivu na chování ruského vedení. Rusko se jako revizionistická mocnost v německé zahraničněpolitické agendě propadá. Berlín více zaměřuje destruktivní politiku vlády Donalda Trumpa, rostoucí ambice Číny či potřeba posílit Evropskou unii. Politické dilema představuje pokračující projekt Nord Stream 2. Česká politika by měla v této situaci aktivně podporovat snahy Německa (a dalších států) na zachování liberálního mezinárodního řádu a investovat do tohoto projektu politický kapitál i materiální prostředky. Měla by pomáhat německo-ruský vztah evropeizovat jak na politické úrovni, tak prostřednictvím praktických projektů. Ve vztahu k projektu Nord Stream 2 by měla usilovat o jeho geopolitickou neutralizaci podporou výstavby terminálů LNG v Polsku a budování evropského trhu s plynem.

BERLÍN A MOSKVA MEZI KONFLIKTEM A SYMBIÓZOU

Německo-ruský vztah se tradičně pohyboval mezi konfliktem a symbiózou. Obě varianty přitom měly zásadní důsledky pro země mezi těmito „křídelnými mocnostmi“. Až konec studené války, jak se zdálo, nabídl tomuto kritickému vztahu evropské řešení: propojené formy integrace a spolupráce.

V posledních letech se právě o toto řešení svádí politický zápas. Německo, nejsilnější stát EU a hlavní evropský partner České republiky, muselo přizpůsobit svou strategii vztahů s Ruskem dvěma klíčovými změnám v ruské politice – posílení autoritářských trendů po návratu Vladimira Putina do funkce prezidenta a agresivní vůči Ukrajině. Místo úsilí o prohlubování strategického partnerství německá politika akceptovala normativní rozchod mezi Evropou a Kremlem. Soustředí se proto na řešení konfliktů, udržení dialogu a pragmatickou spolupráci tam, kde je to možné, zejména pak v oblasti energetiky.

Česko by v tomto kontextu měla zaměřovat především dvě témata. Německá politika usiluje o návrat k partnerským vztahům s Ruskem a klíčovou otázkou je, zda se tak stane na základě změny spíše v německé, nebo naopak ruské politice. Kdyby Berlín akceptoval ruskou (a částečně i americkou) snahu o marginalizaci NATO/EU a návrat ke „koncertu velmocí“, znamenalo by to v německo-ruském vztahu variaci na historicky problematický bilateralismus. Takový případný, i když ne příliš pravděpodobný vývoj by byl pro Českou republiku velmi rizikový. Vedl by totiž k její marginalizaci a podřízení zájmům obou „křídelných mocností“.

Už dnes ale vyhrcojuje chování Ruska napětí mezi multilaterální zahraničně-politickou strategií SRN a pragmatickou energetickou politikou, jež trvá na výstavbě plynovodu Nord Stream 2. Jaké evropské řešení se pro toto dilema nabízí a jaký je zájem České republiky?

ANALÝZA: Proměny německé politiky

Německo po r. 1990 nepřestalo vnímat SSSR/Rusko jako významného partnera, bez něhož nelze v Evropě zajistit trvalou bezpečnost. Kromě toho rozvíjelo intenzivní spolupráci na bilaterální úrovni, již tradičně především v oblasti energetiky. Tento přístup německé politiky zůstává konzistentní ve svém základu. V reakci na vývoji Ruska a jeho zahraniční politiky se ale mění jeho aktuální politická podoba. V německé politice ve vztahu k Rusku tak po r. 1990 proběhly dvě paradigmatické změny.

První nastala po r. 1990 a vycházela z rámcového normativního souladu s Ruskem. Německo se stalo advokátem Ruska v mezinárodních vztazích a podpořilo jeho přijetí do skupiny G8 i WTO. Německá politika interpretovala vývoj Ruska jako transformaci směrem k tržní ekonomice a pluralitní demokracii. Cílem bylo Rusko nikoli zadržovat, nýbrž jej udržet na společné cestě. Předpokladem bylo to, že se jak Německo, tak Rusko chovaly jako *security-seekers*, nikoli *security competitors*. Německá politika podporovala, nebo se přímo podílela na transformaci a modernizaci Ruska a exportu západního společenského modelu. Hospodářská spolupráce naplňovala obraz tradiční (i když velmi asymetrické) symbiózy, kdy Německo do Ruska exportovalo vyspělé technologie a zboží a dováželo na-

opak především suroviny, zejména energetické. V logice této symbiózy, a tedy mimo bezpečnostní diskurz, vznikl i projekt Nord Stream na dodávky plynu po dně Baltského moře.

S návratem V. Putina do prezidentské funkce (2012) se upevnil režim spojující autokracii a oligarchii. O dva roky později Rusko zahájilo agresí vůči Ukrajině, kterou navíc trvale popírá. Důsledkem byla nová paradigmatická změna v německé politice vůči Rusku. Namísto sdílení trajektorie společenského vývoje, strategického partnerství a inkluze německá politika uznala normativní rozchod. Pokusy o inkluzi Ruska neskončily, představují ale nejdříve střednědobou budoucnost. Prezident Putin totiž staví svou politiku na jinakosti a konfrontaci, nikoli blízkosti a spolupráci se Západem.

Moskva se přitom snaží Německo z obrazu „nepřátelského Západu“ vyčleňovat. Německá politika ale na tyto nabídky nereaguje a akceptuje nový antagonismus. Německo tak poprvé od konce studené války kombinuje aktivní kontakty s Ruskem (*engagement*) s jeho zadržováním (*containment*) a rozvoj dialogu s posilováním resilience a obranyschopnosti. V bezpečnostní oblasti se ve vztazích s Moskvou soustředí na prevenci a řešení konfliktů, kontrolu a omezení zbrojení.

Berlín i proto přijal aktivnější mezinárodní roli. Stal se prostředníkem v rusko-ukrajinském konfliktu a zajistil prosazení protiruských sankcí. Normativní a politický antagonismus se ovšem dostal do rozporu s energetickým projektem Nord Stream 2 (2015), pro nějž vláda a byznys nadále nevidí náhradu. Energetiky se i proto netýkají protiruské sankce, stejně jako se jí vyhnuly v době studené války. Napětí ve svém dvoukolejném působení (zahraniční politika versus energetika) se snaží vláda řešit tím, že se na ruské straně domáhá garancí zachování transferu podstatného objemu plynu přes území Ukrajiny.

OČEKÁVANÝ VÝVOJ: Normativní disonance versus pragmatická spolupráce

Jak by mohly dále vypadat německo-ruské vztahy? Německo vstřebalo šok ze zvratu v ruské politice, usiluje o pragmatizaci vztahů a svou politiku v r. 2018 aktivizovalo. Opakované schůzky Angely Merkelové s prezidentem Putinem (červen Soči, srpen Meseberg) či jednání s náčelníkem generálního štábu Gerasimovem a ministrem Lavrovem (červenec) naznačují snahu o normalizaci vztahů na pracovní úrovni. Berlín deklaruje zájem o zavedení „permanentního dialogu“. Potvrzuje se, že se Německo Rusku nevzdá, normativní disonance nicméně zůstává, popř. se dále prohlubuje. Například incident v Kerčské úžině ukázal limity německého/evropského vlivu na chování ruského vedení.

Berlín dává jasně najevo, že další vývoj závisí na Rusku a že bez zásadní změny v jeho politice zůstane německo-ruský vztah omezen. Proti scénáři proruského obratu německé politiky hovoří také to, že současný kritický přístup k Moskvě je zakotven v generační změně ve Spolkovém sněmu a zejména v SPD. Nová generace politiků a expertů, jejímž nejviditelnějším zástupcem je ministr zahraničních věcí Heiko Maas, nemá vůči Rusku žádné zvláštní emociální vazby a trvá na dodržování normativních principů a dohod.

Právě dodržování principů spojuje generační změnu s klíčovým pilířem německé politiky: potřebou budovat mezinárodní, právně zakotvené uspořádání. Německo nemá alternativu pro funkční, normativně založený multilaterální globální řád. Důvodem jen nejen tragická historická zkušenost a citlivé postavení Německa v Evropě, ale také jeho bezjaderný status. Německo není a nechce být jadernou mocností. Nemůže se proto spoléhat na vlastní odstrašující potenciál, ale jen na funkční alianční a mezinárodní uspořádání.

Budoucnost mezinárodního řádu ovšem z německého pohledu více ohrožuje destruktivní politika vlády D. Trumpa a rostoucí ambice Číny než revizionistické Rusko. Pro Německo jde o klíčovou výzvu a ministr Maas hledá spojení pro obranu právně zakotveného multilateralismu. V situaci německo-amerického odčizení a sílící konfrontace s Čínou by konstruktivní a spolupracující Rusko mělo v Německu angažovaného partnera. Místo toho ale Rusko setrvává ve své vlastní pasti agresivní silové politiky. Jako destruktivní a revizionistická mocnost se tak v německé zahraničněpolitické agendě propadá.

DOPORUČENÍ

- ▶ Vztahy s Ruskem tematicky patří do česko-německého strategického dialogu, stejně jako budování a zachování mezinárodního řádu. Česká politika by neměla mezinárodní řád zpochybňovat, např. naznačováním sblížení s Čínou či Ruskem. Měla by naopak aktivně podporovat snahy Německa (a dalších států) na jeho zachování a investovat do tohoto projektu politický kapitál i materiální prostředky. Česká republika, stejně jako Německo, nemá pro funkční multilaterální řád alternativu a tato agenda by měla být prioritním tématem česko-německé spolupráce. Zachování funkčního mezinárodního řádu je klíčem pro německé působení v mezinárodních vztazích obecně – a konečně i pro německo-český vztah.
- ▶ Pro německou i českou politiku je důležité německo-ruský vztah evropeizovat jak na politické úrovni (posilovat snahy o formování koherentní evropské politiky vůči Rusku), tak prostřednictvím praktických projektů, včetně těch realizovaných v prostoru mezi EU/NATO a Ruskem – v Moldavsku, Ukrajině, Gruzii, Bělorusku atd. Česká politika může nabídnout přidanou hodnotu vlastní expertizy a kontaktů, zejména v expertním/akademickém prostředí, v neziskových organizacích a v návaznosti na již realizované aktivity. Vzhledem k odlišným podmínkám v jednotlivých zemích by mělo jít o specifické programy, v Rusku (vzhledem k postoji vládních míst) např. v oblasti komunální politiky, mladých start-ups, občanské a finanční kompetence.
- ▶ Kontroverzní projekt Nord Stream 2 je německou vládou vnímán jako součást zajištění německé/evropské prosperity (v tomto smyslu i prosperity ČR), stability a ekologické transformace (včetně realizace programu odchodu z jaderné energetiky). Geopolitickou neutralizaci projektu by mohla zajistit paralelní podpora

projektu výstavby terminálů LNG v Polsku a budování jednotného evropského trhu s plynem. Česká republika by na tomto symetrickém uspořádání měla mít zájem a měla by jej podpořit na evropské úrovni i v bilaterálních vztazích.

Vladimír Handl

externí spolupracovník Centra evropské integrace Ústavu mezinárodních vztahů.
(vladimir.handl@fsv.cuni.cz)

Tento text navazuje na výzkumný projekt 16-17670S „Identity a praktiky rozštěpeného aktéra: Interpretace současné německé zahraniční politiky“, který byl podpořen Grantovou agenturou ČR a realizován na Fakultě sociálních věd UK v letech 2016–2018. Výsledky projektu zde dále rozvíjí a přenáší do aplikovaného výzkumu.